

מצוה לקיים דברי המת וכאו"א לאחר מותו

ויקראו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים. ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך.

מצוה לקיים דברי המת

בשו"ת שבות יעקב (סי' קסח) כתב, שאין מצוה לקיים דברי המת אלא בעניני ממון, אבל לגבי שאר דברים אין חיוב לציית לדבריו. ומוכיח כן ממה שהוצרך יעקב ע"ה להשביע את יוסף לקברו בא"י, ואם נאמר שיש מצוה לקיים דברי המת בכל מילי, די בזה שצוהו ולא היה צריך לשבועה.

עוד הוכיח כן ממה שכתוב בפרשה שהרי אחיו באו לפניו ואמרו "אביך צוה לפני מותו לאמור וגו' אנא שא נא פשע אחיך וגו'", ויוסף השיב להם "אל תיראו וגו' וינחם אותם וגו'" משמע דלא היה מחויב לקיים צוואת אביו זו, עד שהוצרך יעקב לבקש ממנו כ"כ אנא שא נא, וגם יוסף הוצרך להבטיחם על כך ולנחם אותם ולדבר על לבם.

ועוד הוכיח כן מהא דכתבו הראשונים (ספ"ק דגיטין) דהא דמצוה לקיים דברי המת הוא בהושלש לו מעות לשם כך, אבל אם המת לא נתן לו המעות אין חייב כלל, וכן נפסק להלכה (בחז"מ רנב, ב). ואם נאמר שבכל ענין יש מצוה לקיים דברי המת, אם כן אף בלא הושלש יהיה חייב, דאין זה גרוע יותר משאר דברים שצוהו שאינם של ממון.

בספר יד מלאכי (כללי הדינים כלל תכב) הביא ראייה לדברי השבו"י מהא דאמרינן (כתובות קג, ב) שלא קבל ר' חנינא לישב בראש אע"ג דרבינו הקדוש צוה כן לפני מותו.

וכן דעת התשב"ץ בתשובה (ח"ב סימן נג) שדן על מי שנשבע שלא ידבר עם אחי אשתו, ואביו צוה בשעת מיתתו שידבר עמו. וכתב התשב"ץ וז"ל, תחילת כל דבר אומר לך כי מה שכתבת בזה משום דמצוה לקיים דברי המת... דברים אלו הן בלא השגחה שלא בכל דבר אמרו מצוה לקיים דברי המת, שאין האדם בשעת מיתתו נביא ולא מלך ונשיא שיצוה החיים לקיים דבריו, שאין שלטון ביום המות, ולא אמרו זה אלא כשצוה שיעשה מממונו כלום שמצוה לקיים דברו, שהרי בממון שלו יכול לצוות וחייבין הכל לקיים דברו, ונכלל בכלל מצות נחלות, עכ"ל.

אכן בשו"ת שואל ומשיב (תניינא א, א) הביא בשם ספר אבן שוועב בשם הרמב"ן, שהמקור לדין זה שמצוה לקיים דברי המת הוא מצוואת יעקב אבינו שצוה ליוסף לקברו בא"י. הרי שמקור הדין עצמו הוא מצוואה שאינה ענין ממון.

וכן מתבאר בשו"ע (יו"ד שד"מ, י) שמי שצוה שלא להספידו חייבים לשמוע בקולו. הרי שמצוה לקיים דברי המת הוא אף גם בשאר מילי ולא רק בעניני ממון.

[ועי' בפתחי תשובה (שם ס"ק א) שדן האם הדין כן אף באדם גדול, וז"ל עבה"ט של הרב מהרי"ט שכתב בשם שו"ת בית יעקב (סי' פג) דגדול הדור שמת וצוה שלא להספידו המיקל שלא לשמוע לחכם הלז לא הפסיד. ועי' בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' קע"ד) שהאריך בזה והביא בשם הנודע ביהודה שאמר בעת שהספיד להפני יהושע אף שצוה שלא להספידו אין שומעין בזה למי שהוא רבן שכבה"ג, ושקיל וטרי בהא וסיים שאין לו היתר ברור לבטל דברי המת ולהספידו במקום שאמר אל תספידוני. ועי' בשו"ת אבן שהם (סי' ע"ב) דמי שצוה שבנו לא יאמר קדיש עליו שומעין לו].

למה השביע יעקב את יוסף

ועל קושית השבו"י מדוע הוצרך להשביעו נראה ליישב, די"ל שהרמב"ן קאי בזה לשיטתו שכתב בפרשתנו שלא היה חושד יעקב אבינו שיוסף ימרה את מצות אביו, והטעם שהשביעו הוא כדי לחזק הענין בעיני פרעה, שמא לא יתן לו רשות לקוברו בא"י, וכיון שהשביעו לא יהיה נכון להעבירו על שבועתו. ולכן יש לומר שהשביעו אף שהיה מחויב בזה משום מצוה לקיים דברי המת. [אכן קצת קשה דלא הזכיר הרמב"ן עה"ת מצוה לקיים דברי המת כלל וז"ל לא היה יעקב חושד בבנו הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו עכ"ל, משמע שדן מצד כאו"א ולא מצוה לקיים דברי המת, וצ"ע].

יוסף היה מחוייב בדבר משום כיבוד אב

אך בשואל ומשיב שם הקשה על האבן שוועב, שאיך אפשר ללמוד מיוסף שמצווה לקיים דברי המת, והא אפשר שדווקא יוסף היה מחוייב לקיים צוואת אביו משום כאו"א. [ולהלן בסמוך נאריך מה שיש להעיר בזה אם יש חיוב כיבוד אב בבן נח, ולאחר מיתה].

וכן נקט בספר פנים יפות על התורה שיוסף היה חייב בזה משום כיבוד אב, והקשה מה מועיל השבועה שהשביע יעקב אבינו ע"ה את יוסף, הרי כשצוהו לקוברו בא"י מצווה בזה משום מצוות כיבוד אב, וא"כ הוי נשבע לקיים את המצוה שאינו חל כמבואר בנדרים (ח, א).

נשבע לקיים את המצוה

ובפנים יפות תירץ על פי לשון הגמרא בנדרים (שם) שפריך שם דאין נשבעים לקיים את המצוה ד"מושבע ועומד מהר סיני", הרי מבואר מלשון הגמרא, דרק אחרי קבלת התורה בהר סיני ישנו לדין דאין שבועה חלה על המצווה.

[ופשטות הביאור בחילוק זה דווקא משום שהושבעו מהר סיני אין השבועה חלה, משום שאין שבועה חלה על שבועה. אך ראיתי בספר חבצלת השרון שהקשה על תירוץ זה ממה שביאר החזו"א דהא שאין שבועה חלה על המצוות אינו משום הכלל דאין שבועה חלה על שבועה, אלא יסוד הדין הוא שאין השבועה חלה על החיוב, ולפי זה לא שייך לחלק אם הוא מושבע מהר סיני או משום חיוב אחר].

ועוד יישב ע"פ תירוץ הגמרא שם, שאף שהשבועה לא חלה מ"מ שרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה, ואף כאן י"ל שהשביעו כדי לזרוזו במצוה.

אך כתב שאם נימא דהטעם שהשביעו היה כדי לזרוזו, יקשה מדוע הגמ' בנדרים לומדת כן מהפסוק "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך" שהוא פסוק בספר תהילים, הרי להנ"ל אפשר ללמוד ממה שהשביע יעקב אבינו את יוסף אחר שמצווה בזה משום כאו"א.

עוד כתב שם ליישב עפ"י דברי הרמב"ן הנ"ל בפרשתנו, שהטעם שהשביעו הוא כדי לחזק הענין בעיני פרעה, שמא לא יתן לו רשות לקוברו בא"י, ולכן יש לומר שהשביעו אף שהשבועה לא חלה.

נשבע לקיים את המצוה

והנה כל קושיית הפנים יפות אינו אלא לשיטת הרמב"ן עה"ת (במדבר ל, ג) וכן במלחמות (שבועות יב, ב בדפי הרי"ף) שבנשבע לקיים את המצוה אפילו מלקות משום בל יחל ליכא, משום דדרשינן לא יחל דברו אבל מיחל הוא לחפצי שמים. אך לפי הבעל המאור (שם, והר"ן נדרים ח, א) שאע"פ שליכא קרבן בנשבע לקיים את המצוה מכל מקום לוקה משום בל יחל, שפיר הועילה השבועה שהשביע יעקב ליוסף, ועובר בה משום בל יחל.

אכן, גם לשיטת הרמב"ן יש ליישב קושיית הפנים יפות על פי מה שחידש בקצות החושן (עג, ה) שגם להרמב"ן אף שאין כאן לא קרבן ולא מלקות מכל מקום איסור יש בעובר על שבועתו, דאם לא כן מה תירצה הגמרא דקמ"ל דשרי לזרוזי נפשיה הא השבועה לא הועילה לכלום, וע"כ שיש איסור, ולכך תועיל השבועה לזרוזי.

אך דבריו קשים, דמנין לנו המקור לאיסור, הלא לדברי הרמב"ן איסור בל יחל נתמעט. ועוד שברמב"ן על התורה (במדבר שם) כתב וז"ל אבל השבועות אינן כלל אלא לאסור את המותר, **אינן נוהגות בדבר מצוה כלל**, וכו' שאלו נשבע לקיים את המצוה ולא קיים **אינו מתחייב בה משום שבועה** ולא מלקות ולא קרבן, אלא דשרי ליה לזרוזי נפשיה. הרי מבואר שאינם נוהגות בדבר מצוה כלל ואפילו איסורא ליכא.

וכן מבואר במאירי בנדרים (שם), שכתב דנשבע לקיים את המצוה מן הדין שיתחייב משום שבועת שוא כנשבע על אבן שהיא זהב, אלא כיון ששרי ליה לזרוזי נפשיה אינו עובר בזה, אך אם עבר על שבועתו עובר בשבועת שוא. וגם מדבריו מבואר שאין השבועה חלה כלל ואפילו לענין איסור, דאם שבועתו היתה חלה אפילו לענין איסור גרידא הרי אין זו שבועת שוא.

ולענין מה שהקשה הקצה"ח מה זרוזי נפשיה יש אם אין כאן איסור כלל, י"ל שבדעתו כאילו יש כאן שבועה, ועל ידי זה יהיה נזהר יותר. (וכמו מי שמקבל עליו לעשות משהו "בלי נדר", וק' ממ"נ אם אין כאן נדר אז מה הועיל

בקבלתו, אלא כנ"ל שבדעתו יש כאן "קבלה" וזה יחייב אותו לקיים הבטחתו).

אין איסור חל על איסור - אין שבועה חל על המצוה

ובעיקר דבריו כבר השיגו עליו האחרונים שסותר משנתו, שבתשובותיו בסוף ספר אבני מלואים (סי' יד) כתב לחדש שחלוק דין שבועה על מצוות מדין אין איסור חל על איסור, דבאיסור חל על איסור אע"פ שהאיסור השני אינו חל לגבי עונש אבל חל לגבי איסור, ונ"מ לקוברו בין רשעים גמורים כדאיתא ביבמות (לג, א), אבל לגבי שבועה אין השבועה חלה דמושב וועמד מהר סיני. ומוכיח כן מדברי הש"ך (יו"ד רלח, ה) דמי שנשבע שלא יאכל נבילות ועתה הוא חולה ומאכילים אותו משום פיקוח נפש, אין צריך להתיר לו נדרו. ואם נימא דהטעם שאין השבועה חל הוא כמו אין איסור חל על איסור א"כ ודאי היה לנו להתיר לו, שאף שהוא חולה הרי אפשר למעט האיסור, אלא ע"כ שלא חל השבועה כלל. נמצא שהקצוה"ח סותר דברי עצמו שכתב שאפילו לשיטת הרמב"ן מ"מ חל איסור, וצ"ע.

בני נח במצות כאו"א

השו"מ והפני"פ נקטו שיוסף היה מחויב בצוואת אביו משום כאו"א. ויש לדון בזה טובא, הדא האם בני נח נצטוו על כיבוד ואם. עוד יש לדון בגדר חיוב כאו"א לאחר מיתה וכלהן.

והנה לענין חיוב בני נח בכאו"א, לכאורה פשוט דברי הרמב"ם מורה שחייבים, דכתב הרמב"ם (מלכים ה, יא) וז"ל הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו ולא יבזהו, כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו אלא נוהג בו מקצת כבוד. משמע שיש חיוב כיבוד אב לגוי וכלשון הרמב"ם "באנו מקדושה חמורה".

אמנם בשו"ת אג"מ (יו"ד ב, קל) פירש דברי הרמב"ם מחמת האיסור להיות כפוי טובה שמצינו שהקפיד בזה הקב"ה על אדם הראשון ועל ישראל, ויש בגמ' (ב"מ לג, א) סמך לזה שאחד מטעמי מצוות כאו"א הוא הכרת טובה, שלכך רבו קודם לאביו שהביאו לחיי העוה"ז.

ובזה יישב מה שלכאורה יש להקשות בדברי הרמב"ם שכתב שנוהג בו מקצת כבוד ולכאורה איזה שיעור הוא זה, אך להנ"ל שכל חיובו שלא יראה כפוי טובה, לכן סגי שינהג בו מקצת כבוד באופן שלא יראה בעיני הבריות ככפוי טובה.

ב"נ במצוות "שכליות"

וכן ראיתי מוכיחים ממה שכתב רבינו ניסים גאון ריש מסכת ברכות, שבני נח מצווים על מצוות שכליות, וממילא מצוות כיבוד אב בכלל זה, שהרי אין לך מצוה שכלית יותר ממנה.

אכן, ממעשה דדמא בן נתינא בקידושין (לא, א) מבואר שאין חיוב כיבוד אב בגוי, דשנינו שם פעם אחת בקשו חכמים פרקמטיא בששים ריבוא וכו' והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו וכו' וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכו"כ דאר"ח גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה עכ"ל הגמ'. הרי לך להדיא בדברי הגמרא שאין בן נח מצווה על כיבוד ואם.

וראיתי מביאים לדחות בשם ספר נחל אשכול שאין הכוונה שהגוי לא מצווה בכאו"א, אלא שהשכר שמקבל הוא כשכרו של אינו מצווה ועושה, וכפי ששנינו בבבא קמא (לח, א) עה"פ "ראה ויתר גוים", שאפילו מקיימין בני נח שבע מצוות אין מקבלין עליהן שכר. אך לכאורה לא משמע כן בלשון הגמרא שם.

נימוסם

אבל פשוט הסוגיא דקידושין הוא שבן נח אינו מצווה על כאו"א, והא דמשמע מדברי הרמב"ם שבני נח מצווים, יש ליישב עפ"י מה שהביא הגרע"א בהגהותיו לשו"ע (יו"ד רמא, ט) בשם הפורת יוסף לפרש כוונת הרמב"ם, שאין כוונת הרמב"ם "באנו מקדושה חמורה" שמחויבים בזה בגיותם, אלא שכיון שלפי **נימוסיהם** הם מכבדים הוריהם, לכך אם גר יפטר יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה.

ולפי"ז גם יש לבאר באופן אחר את השיעור שנתן הרמב"ם בזה שנוהג בו מקצת כבוד, דכיון שכל הטעם שלא יאמרו ואין בזה חיוב מן הדין, לכך סגי לחייבו במקצת כבוד.

כאו"א לאחר מיתתם

הנה אף אם נימא דבני נח מצווים בכאו"א, מכל מקום יש לדון אם ישנו חיוב כאו"א לאחר מיתתם, דבגמ' (קידושין לא, ב) מבואר דיש חיוב כיבוד אף לאחר מיתה, דאיתא התם "מכבדו בחייו ומכבדו במותו", כיצד במותו היה אומר דבר שמועה מפיו וכו' יאמר אבא מרי הריני כפרת משכבו.

אך הגרע"א בשו"ת (קמא, סח) הקשה, דבכתובות (קג, א) שנינו שאין חיוב כבוד לאשת אביו לאחר מיתה, ואף שהחיוב לכבדה נלמד מהפסוק כבד את אביך ואת אמך.

וביאר הגרע"א, שדברים שהם לכבוד ולגדולה שייכים אף לאחר מיתה, וכגון לומר הריני כפרת משכבו, אבל דברים שהם לו לנחת רוח כגון לכבד אשתו ובניו הגדולים לא שייך לאחר מיתה, כיון שכבר לא איכפת ליה בזה.

ולפי חילוק זה הקשה הגרע"א על מה שכתב הבית יוסף (יו"ד שעו) שאם אמו ציוותה עליו לומר אחריה קדיש והאבא מקפיד עליו שלא יאמר, כבוד אביו עדיף, ומבואר דלולי זה היה מחויב לשמוע לאמו, אף שזה לאחר מיתתה ושוב לא שייך נחת רוח בקיום ציוויה.

ותירץ הגרע"א, דאף שבכיבוד משום נחת רוח אין לומר שיתחייב, מכל מקום חייב לקיים צוואתה משום מורא, ואפילו לשיטת הט"ז שאין חיוב מורא אב ואם שלא בפניהם, כל זה רק לענין דינא דלא יסתור את דבריו, אבל מורא לקיים ציווים ודאי שייך אף שלא בפניו.

[דרך אגב מבואר מדברי הגרע"א שחיוב מורא מחייב הבן לציית לאביו אפילו שלא בפני אביו, ודלא כמו שפסק רב אחד שאם אמר האם לבנה ללבוש מעיל בחוץ משום הקור, שמותר לו להוריד המעיל ברגע שיצא מן הבית, נימוקו עמו שכל החיוב אינו אלא משום מורא ולכן רק בפניו אסור].

ומסיק שם לפי זה לדינא, דאם אביו צווה לבנו לתת מתנה מנכסי הירושה חייב לתת, וכל מה שכתבו הראשונים דמצוה לקיים דברי המת הוא רק במשליש כדהובא לעיל, כל זה באחר שאינו בנו, אבל בבנו יש בזה משום כאו"א, [אלא שדן שם האם חיוב הבן לתת ממעות הירושה נחשב משל אב או משל בן (קידושין לב, א) עיי"ש].

ולפי"ז יש לומר כן אף בנידון דידן, שאף שקיום שבועתו של יוסף הוא אחר מיתה מכל מקום היה חייב בזה משום מורא.

כאו"א כשלא אמר לו בדרך ציווי

אכן, יש עדיין לדון בזה עדיין, דשמא יש לומר שאף מטעם מורא אין חיוב אלא אם כן צווה לו בפירוש דאז אם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו, אך כאן שיעקב אבינו ביקש בלשון בקשה, [וכפי שדייק בשבות יעקב שהובא בריש דברינו], שמא אין בזה משום סותר את דבריו, ואינו חייב בזה משום כאו"א.

ובאמת בעיקר קושיית הפנים יפות הנזכרת מדוע לא הוי שבועה לקיים את המצוה, תירץ בחידושי מהרי"ל דיסקין על התורה, שיעקב אבינו לא צווה על יוסף לקוברו בלשון ציווי אלא בלשון בקשה "אם נא מצאתי חן בעיניך", שבאופן זה לא היה עליו חיוב כאו"א וממילא השבועה תוכל לחול.

ולפום ריהטא חידוש גדול לומר כן שבאופן שהאב אמר בלשון בקשה אין בזה חיוב כאו"א, האם נאמר שאבא שביקש מבנו להכין לו כוס קפה ולא צווהו שלא יתחייב לקיים בקשתו. וגדולה מזו מצינו בתוס' (כתובות פה, א) שיש חיוב על היתומים לפרוע חובות אביהם מטעם כאו"א, ושם לא צווה עליהם כלל דבר אלא רק מפני שזהו "רצוננו" חייבים בזה. ויש לדחות הראיה על פי מש"כ בשו"ת רע"א (שם) לבאר על פי דרכו שיש בזה ענין כבוד וגדולה שחושש לכבודו שיפרעו חובותיו, א"כ לא תלוי בצווי.

אך לדברי הגרע"א דאחר מיתה אין חיוב אלא משום מורא, אפשר לקיים תירוצו של המהרי"ל דיסקין, שלכך לא נתחייב בזה אף משום מורא כיון שלא צווהו בלשון ציווי, וכנ"ל.

לאחר מיתה בדברים שיש לו בהם תועלת

אכן בעיקר דברי הגרע"א, יש לפרש דברי הב"י באופן אחר, דהנה אף לסברת הגרע"א שאין חיוב כבוד לאחר מיתה

בדברים שאינם אלא משום נחת רוח, כל הטעם אינו אלא משום דלא איכפת לו, וכגון בנתינת מעות ירושה לאחר, אך באופן שאף לאחר מיתה יהיה לו תועלת בדבר, ודאי יתחייב בזה משום כיבוד.

וא"כ בנידון הב"י לגבי אמירת קדיש, י"ל ששיתחייב כיון שיש תועלת לנשמה באמירתו. וכן מה שדן הגרע"א שם לגבי פריעת חוב אביהם שיש בזה משום כבוד וגדולה, א"צ לזה, דהלא וודאי יש תועלת לאביו בזה שחובותיו יהיו פרועים, ולא יחשב לו לחובה ע"ז בעולם העליון.

ועל דרך זה יש לומר גם בשבועת יוסף, שצדקו דברי האחרונים שהיה חייב בזה משום כאו"א, דאף שהיה זה לאחר מיתה מכל מקום היה ליעקב לתועלת שיקבר בארץ ישראל.

אכן עדיין יש לדון בזה אם היה חייב להוציא ממון על הוצאות הדרך שהרי קיי"ל כיבוד אב משל אב.

אין למדים מקודם מתן תורה

לעיל הבאנו דברי האבן שוועב דילפינן להא דמצוה לקיים דברי המת משבועת יוסף, וכן הבאנו לעיל תירוץ הפנים יפות דיעקב השביע את יוסף כדי לזרזו, והעיר על זה מ"ט ילפינן מ"נשבועתי ואקיימה" שהוא פסוק בתהילים, נילף משבועת יוסף.

ולכאורה בכל זה יש לדון על פי הכלל שאין למדים מקודם מתן תורה, וכמבואר בירושלמי (הובא בתוס' מו"ק כ, א) דאין ללמוד לאבילות שבעה מדכתיב בפרשתינו "ויעש לאביו אבל שבעת ימים", משום דאין למדים מקודם מתן תורה.

[אבל יש להעיר על תוס' שבנוסח שלנו בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה) כתוב מניין לאבל מן התורה שבעה, "ויעש לאביו אבל שבעת ימים", ולמידין דבר קודם למתן תורה. רבי יעקב בר אחא בשם רבי זעורה שמע לה מן הדא "ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים".]

אכן בשאלות דר' אחאי גאון (סי' לה) מובא דאין ללמוד חיוב אבילות מיעקב אבינו, דשמא שאני יעקב שהיה אדם חשוב, הרי שלולי טעם זה היינו לומדים ואף מקודם מתן תורה.

ובאמת מצינו סתירה בדברי הירושלמי בזה, דבתוס' למס' מו"ק (ח, ב) הביאו דברי הירושלמי (שם א, ז) שלומד דאין מערבין שמחה בשמחה מהא דכתיב גבי לבן ויעקב "מלא שבוע זאת", הרי חזינן דילפינן מקודם מתן תורה.

אבל במצות קימה מפני ת"ח

והנה בשבו"י (א, כו) דן האם אבל שיושב על הקרקע מותר לו לקום בפני אדם נכבד, ורצה להוכיח מיעקב אבינו ע"ה שהיה חולה וכתוב "ויתחזק ישראל וישב על המטה" לכבוד יוסף, ומצינו דהושווה אבל לחולה לענין קימה. וכתב דיש לדחות משום דאין למדים מקודם מתן תורה, אך מסיק בשם מהר"י חגיז שבדבר המסתבר אפשר ללמוד מקודם מתן תורה.

ובזה נראה ליישב סתירת דברי הירושלמי, דבתוס' (מו"ק ח, ב) אחר שהביאו דברי הירושלמי ללמוד דאין מערבין שמחה בשמחה ממלא שבוע זאת, כתבו דנראה בזה קצת טעם דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת, כמו כן אין מערבין שמחה בשמחה כדי שיהיה לבו פנוי לשמחה זו. ולכאורה למה לא סגי להו להתוס' בדרשת הירושלמי הנ"ל. אך לפי סברת מהר"י חגיז דרק בדבר המסתבר ילפינן מקודם מתן תורה ניחא למה נתנו התוס' טעם בזה. ולפי"ז מיושב הסתירה בדברי הירושלמי, דדווקא בהא דאין מערבין שמחה בשמחה דאיכא טעם ילפינן מקודם מתן תורה, ולא לענין עיקר דין אבילות.

עוד תירוצים על סתירת דברי הירושלמי

שוב מצאתי בספר פרדס יוסף (בראשית נ, י) בשם ספר לוית חן לתרץ באופן אחר סתירת הירושלמי, על פי מש"כ הט"ז (יו"ד שצז, ב) בשם מהר"ם בהל' שמחות דהטעם דבספק אבילות אזלינן לקולא הוא משום שיש באבילות משום ביטול מצוות, שנוהג בשבת בדברים שבצינעא, ויש בו גם משום ביטול תורה כל שבעה.

ולפי זה רצה לבאר דאין כוונת הירושלמי דלא ילפינן קודם מתן תורה בעלמא, אלא שלגבי אבילות אין ללמוד מקודם

מתן תורה, דאחר מתן תורה שיש בזה ביטול מצוות שמא אין לנהוג אבילות.

[עוד תירץ בזה קושיית היפה תואר על מה דאיתא במדרש בפרשתינו ללמוד אבילות שבעה מבני אהרן שנאמר בהם (ויקרא ח, לג) "ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים", ומדוע לא נפרוך שאני כהנים דריבה להם הכתוב מצוות יתרות, וכדמצינו בכמה מקומות (יבמות ה, א קידושין כא, ב ועוד). ולדברי הט"ז נחא, דאבלות חומרא דאתי לידי קולא הוא, ואם כן כ"ש הוא דאם אבילות נוהג בכהנים אף דאתי בהו לידי קולא, כ"ש בישראלים].

עוד הביא שם בשם החת"ס לתרץ הסתירה על פי מש"כ הרמב"ן בשם האב"ע לבאר הפסוק (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת", שהוא נתינת טעם לדין שאסור להתאבל על הקרובים יותר מדאי, שכיון שתדעו שאתם בנים לה' והוא אוהב אתכם יותר מן האב לבנו, לא תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל מה שיעשה לטוב הוא.

ולפי זה יש לומר שדווקא אבילות אין ללמוד אבילות מקודם מתן תורה, דדווקא אז נהגו אבילות דעוד לא נקראו בנים לה', אבל לאחר מתן תורה שמא אין להם להתאבל כלל מטעם זה.

בדעת הרמב"ם

כתב הרמב"ם (אבל א, א) מצוות עשה להתאבל על הקרובים שנאמר "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'", ופירש הרדב"ז שמשום כך לא אכל אהרן קדשים, ואם אינו מן התורה לא ידחה אבילות דרבנן חיוב אכילת קדשים דאורייתא, ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד וכו', אבל שאר השבעה ימים אינו דין תורה, אע"פ שנאמר בתורה "ויעש לאביו אבל שבעת ימים", ניתנה תורה ונתחדשה הלכה, ומשה רבינו תקן להם לישראל שבעת ימי אבילות ושבעת ימי המשתה.

אכן אין לפרש דסבר הרמב"ם דאין למדין מקודם מתן תורה, שהרי בהלכות ערכין (ו, לא - לג) כתב וז"ל יראה לי שאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אם אמר הרי עלי להקדישו הרי זה חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדרו וכו', ראייה לדבר זה מה שאמר יעקב אבינו "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך". הרי שסבר הרמב"ם דילפינן מקודם מתן תורה.

וצריך לפרש דדווקא גבי אבילות שדרשינן מאהרן הכהן דאין האבילות אלא יום אחד לכך לא ילפינן מאבילות שמצינו גבי יעקב, והרמב"ם דקדק בלשונו שלא כתב שאין ללמוד מקודם מתן תורה אלא שכתב ש"ניתנה תורה ונתחדשה הלכה" דאין אבילות אלא יום אחד, ושוב מצאתי בספר אבן האזל שפירש כן.